

T I E S   D A M S

DE NIEUWE
KEIZER

Xi Jinping, de machtigste man van China

2018 Prometheus Amsterdam

© 2018 Ties Dams
Omslagontwerp Bart van den Tooren
Foto omslag Tyrone Siu/ANP
Foto auteur Bob Bronshoff
Kaart Yde Bouma
Lithografie afbeeldingen Marc Gijzen
Zetwerk Mat-zet bv, Soest
www.uitgeverijprometheus.nl
ISBN 978 90 446 3668 0

- 1 **Beijing** – de hoofdstad, waar hij geboren is, studeerde, zijn eerste baan kreeg en waar hij nu het land bestuurt.
- 2 **Shaanxi** – de provincie waar zijn vader geboren is, waar hij Mao en de anderen van de Lange Mars opving, en waar Xi Jinping naar werd verbannen tijdens de Culturele Revolutie.
- 3 **Liangjiahe** – het dorp van Xi's ballingschap tijdens de Culturele Revolutie.
- 4 **Guangdong** – de provincie waar zijn vader aan de wieg stond van China's economische mirakel.
- 5 **Zhengding, Hebei** – het dorp waar Xi's politieke carrière begon.
- 6 **Xiamen, Fujian** – de stad waar Xi locoburgemeester was.
- 7 **Ningde, Fujian** – het dorp waar Xi zijn felbegeerde eerste leidinggevende positie had.
- 8 **Fuzhou, Fujian** – de stad waar Xi opklom tot gouverneur van de provincie Fujian.
- 9 **Zhejiang** – waar Xi partijvoorzitter van de provincie werd.
- 10 **Sjanghai, Jiangsu** – waar Xi in korte tijd een corruptieschandaal oploste.
- 11 **De Lange Mars**.

Namen om te onthouden

De geschiedenis van Xi is een verhaal met vele personages. Niet alle namen die in dit boek worden genoemd hoeft je te onthouden. Dit lijstje van twaalf hoofdrolspelers kun je als referentie gebruiken.

Let wel: het eerste deel van een Chinese naam is de familienaam. Van de familie Xi is Jinping de zoon.

Familie

- XI ZHONGXUN
Xi senior, vader van (1913-2002). Kameraad van Mao, vertrouweling van Deng Xiaoping. Werd driemaal gezuiverd, maar nooit verwoest.
- PENG LIYUAN
De Pioenroosfee, echtgenote van (geboren in 1962). Generaal-majoor, befaamd zangeres, en sinds 2012 first lady van China.

Voorgangers

- MAO ZEDONG
De Apenkoning (1893-1976). Oervader van Communistisch China. Stichtte de Volksrepubliek in 1949 en heerste tot zijn dood.
- DENG XIAOPING
Het Mannetje (1904-1997). Opperleider van 1978 tot 1989. Architect van China's staatskapitalisme. Oefende tot zijn dood grote invloed uit.
- JIANG ZEMIN
De Kikker (geboren in 1926). President en Secretaris-Generaal tot 2002-2003. Berucht vanwege zijn excentrieke gedrag en corruptie.
- HU JINTAO
De Kruidenierszoon (geboren in 1942). Opvolger van Jiang Zemin, president en Secretaris-Generaal tot 2012-2013. Technocraat en vleugellamme leider.

Vijanden

- KANG SHENG
Vredig Leven (1898-1975). Mao's ideoloog, genie achter de Culturele Revolutie en zuiveraar van Xi Zhongxun. Schizofrene kunstliefhebber en oude vriend van Mao's vrouw Jiang Qing.
- BO XILAI
De Rockster (geboren in 1949). Oud-minister en oud-baas van Chongqing. Kroonpins die streefde naar een tweede Culturele Revolutie. Momenteel woonachtig in China's beroemdste gevangenis.

- ZHOU YONGKANG
De Oliebaron (geboren in 1942). Vertrouweling van de Kikker en beschermheer van Bo Xilai. Meest prominente slachtoffer van Xi's zuiveringsdrift.

Vrienden

- WANG QISHAN
De Brandweerman (geboren in 1948). China's nummer twee. Architect van de anticorruptiecampagne. Wrang gevoel voor humor.
- LIU HE
De Technocraat (geboren in 1952). 's Werelds meest invloedrijke econoom. Timide.
- WANG HUNING
De Ideoloog (geboren in 1955). Auteur van elke visie van iedere Chinese leider sinds de Kikker. Baas van het CCP-propaganda- en ideologieapparaat en China's cyberstrateeg.

Inleiding

Xi Jinping. Over het slangenspel en zijn nieuwe meester

Een mens stelt zich ten doel de wereld in kaart te brengen. In de loop van de jaren bevolkt hij een ruimte met beelden van provincies, van koninkrijken, bergen, baaien, schepen, eilanden, vissen, kamers, werktuigen, sterren, paarden en personen. Kort voor hij sterft, ontdekt hij dat in dat geduldige lijnenlabyrint zich het beeld van zijn eigen gelaat aftekent.

– Jorge Luis Borges, *De Aleph en andere verhalen*

Het slangenspel

Een boerenzoon uit Shaoshan, een verhongerde stad in het China van begin twintigste eeuw, leerde de wetten van macht als kinderspel.

Zijn leeftijdgenoten waren als de dood voor de slangen die zich in de heuvels verscholen. De boerenzoon, zo luidt het verhaal, kon echter dagenlang voor een slangenkuil op wacht liggen. Geduldig, vriendelijk zelfs, liet hij de slang wennen aan zijn aanwezigheid. Met zelfgevangen muisjes maakte hij de slang nieuwsgierig; uitein-

delijk stak die zijn geschubde kop uit. Op dat moment ontdeed de boerenzoon, zonder rancune, zonder medelijden, maar met de milde glimlach van iemand die de wrange speelsheid van het lot weet te waarderen, de slang van zijn kop.

Het was de boerenzoon niet om de slang of om de moord te doen, maar om de wrede schoonheid van het spel. Zijn naam was Mao. Hij zou in 1949 als voorzitter van de Chinese Communistische Partij (CCP) de Volksrepubliek China stichten en tot zijn dood in 1974 de alleenheerschappij voeren over 's werelds grootste land. Zijn kinderspel werd een keizerrijk, de slangenkuil zijn thuis.

De spelmeester

Bijna zeventig jaar na de stichting van Mao's Volksrepubliek heeft China in Xi Jinping (spreek uit als Sjie Djin-Pieng) zijn tiende president. Niet langer is het een van de armste landen ter wereld; niet langer wordt het als een lekke voetbal rondgetrapt in een wedstrijd-je wereldpolitiek. China is spelmaker in het mondiale spel van de macht.

Sinds Mao is geen Chinees leider het slangenspel zo soeverein meester geweest als de huidige president Xi Jinping. Veel van Xi's voorgangers waren Potemkin-leiders: vlakke personages die slechts als façade dienden voor de anonieme machine van de CCP. Is Xi dat ook? Het lijkt van niet. Met harde hand – en uitzonderlijk succes – zuivert hij China's elite van haar meest corrupte en door hem minst geliefde elementen. Xi heeft in korte tijd alle belangrijke commissies binnen de staat en de Partij naar zijn hand gezet. En bij wijze van uniform draagt hij dezelfde milde glimlach als we van Mao kennen.

Sinds Mao heeft China niet meer zo'n spelmeester gekend. En voor het eerst in zijn millennia lange geschiedenis vormt een Chinese spelmeester het mondiale systeem naar zijn hand. Nu de

buitenlandstrategie van de vs is gereduceerd tot iets wat nog het meest lijkt op het vliegplan van een kamikazepiloot, is het China's beurt het wereldspel te leiden. Xi ambieert niets minder. Zijn investeringsagenda van ruim 1000 miljard aan infrastructurele en handelsinnovaties in Centraal-Azië, het Midden-Oosten, Europa en Noord-Afrika zal de toon zetten voor hoe de komende decennia internationaal handelgedreven wordt. Op het World Economic Forum in Davos presenteerde Xi zichzelf als de rationele, vreedzame hoeder van een duurzame globalisering – de anti-Trump. Zoals Franklin Delano Roosevelt dat was voor de twintigste eeuw, zo zal Xi de architect van het eenentwintigste-eeuwse globaliseringsbouwwerk blijken.

Net zo goed is Xi, meester van het mondiale machtsspel, de zoveelste incarnatie van de keizers die millennialang over de Chinese beschaving waakten. Wanneer Chinezen over 'China' spreken, hebben ze het niet over de huidige natiestaat, maar over de collectieve, levende geschiedenis van bestuur, cultuur en filosofie. 'China' staat voor de lange lijnen in Chinees denken over orde en chaos, over harmonie en relaties, die met de nodige kronkels en knopen doorlopen naar het heden. Xi is de hoeder van dat Chinese beschavingsbeeld, de zoon die het China van zijn voorouders weer de plek in de wereld zal geven die het toekomst: die van 's werelds leermeester in beschaving en orde.

Dat alles is Xi. Wat weten we van zijn persoon en ideeën, zijn speelstijl en strategie? Vrijwel niets.

Over man en macht

Ik ben gefascineerd door het wezen van macht, door de ideeën die macht een geest geven en de bureaucratieën die haar lichaam vormen. Macht is een spel dat altijd gespeeld zal worden – steeds met nieuwe spelmakers, in verrassende patronen. Als strateeg voor po-

litici en overheid en als schrijver over politiek en filosofie bestudeer ik dat spel.

In 2010 reisde ik voor het eerst naar China. Ik raakte geïnteresseerd in het land zoals een bioloog in een exoot; ik was gefascineerd door de niet-te-leren taal, gechoqueerd door het verpletterende klimaat, door de veelheid aan vreemde smaken, en vooral door de vervreemdende stilte van het land, waar politiek overal is, maar nergens besproken wordt. Zou China ooit worden zoals wij, welvaarend en democratisch? Of zal China altijd een outsider blijven, de ondoorgrondelijke oosterling?

Ik leerde snel dat deze paradox alleen relevant lijkt in de ogen van een nieuweling in het spel. Er is geen noodzakelijke logica van ontwikkeling die China dwingt een democratisch en liberaal land te worden, noch is het voor China onmogelijk stappen te zetten in die richting. Het zou naïef zijn China als onderontwikkeld te beschouwen, en simplistisch om het terug te brengen tot een culturele essentie. China is een constellatie van diepgewortelde eigenheden, waarin de Chinese staat een bepalend element is.

De Chinese staat, onder leiding van de CCP, maakt zich klaar voor wereldmacht. China staat niet voor de keuze om met ons mee te spelen of buitenspel te staan; China zal de komende decennia definiëren wat winst is, wat beschaving is, en wie daarin deelt. En Xi is de belichaming van China's nieuwe rol.

Of Xi nou faalt of triomfeert, onze Europese toekomst wordt door zijn spel bepaald. Daarom wil ik weten wie de man is die China's kaarten in handen houdt. Ik wil weten hoe iemand de slangenkuil van de CCP temt. Ik wil weten hoe Xi naar de wereld kijkt en hoe hij wil dat wij naar hem kijken. Ik wil weten wat wij van hem kunnen leren, aan welke regels hij zich houdt, welke hij verbuigt, opstelt of simpelweg verwerpt. En ik wil weten welke plek Europa heeft in het Chinese beschavingsideaal.

Wie is Xi, meester van het spel?

De nieuwe keizer

Dit boek is een portret uit spiegelscherven.

Xi's imago is als dat van China: in een eeuw van geweld en propaganda is de lijn tussen feit en fictie vervaagd. Het maakt schrijven over de man en zijn land lastig. Tegelijkertijd is het een urgente zaak om inzicht te verwerven in de geest van China's nieuwe leider. Hij beïnvloedt nu al onze werkelijkheid in Nederland en Europa; zijn heerschappij is nu al deel van onze politiek, ook al zien we dat vaak nog niet.

Ik ben geen sinoloog. Dit boek is dan ook geen biologische beschrijving van de exotische oosterse tijger waarvoor Napoleon ons ooit waarschuwde. Ik ben een strateeg en schrijver die tracht grote politieke vraagstukken handelbaar te maken voor politici, beleidsmakers en het algemene publiek. Zo ben ik al ruim tien jaar gefascineerd door de Chinese politiek. Dit boek wil een schets geven van een man die bepaalt wat macht de komende eeuw betekent, van de staat die hij aanstuurt, en van de beschaving die hij belichaamt. Ook over Roosevelt, Churchill of Stalin hadden we zo'n schets willen lezen aan de vooravond van hun wereldmacht. Dit boek geeft daarom een beeld van een van de grootste spelmeesters van de moderne tijd. Hopelijk schenkt het inzicht in het spel dat China zal spelen.

De nieuwe keizer bepaalt wat wij Europeanen zullen zien wanneer we er klaar voor zijn onze kop uit de eigen slangenkuil naar buiten te steken – naar wat ons zal verlokken – en of iemand ons de nek omdraait.

Xi de vader. Over een prins, een Apenkoning en een orkaan

1837-1962 | Het China van Xi's vader

Ik vergelijk het lot met een van die woeste rivieren die in hun gramschap hele vlakten onder water zetten, bomen ontwortelen en gebouwen omverwerpen [...]: iedereen gaat voor ze op de vlucht en wijkt voor hun geweld zonder er ook maar iets tegen te kunnen doen. Maar het feit dat die rivieren zo zijn, betekent niet dat men in perioden van rust geen voorzorgsmaatregelen kan nemen door het aanleggen van beveiligde plaatsen en dijken, zodat het water, als het weer gaat wassen, ofwel door een kanaal kan afvloeien, ofwel minder toemeloos en schadelijk zal zijn.

- Niccolò Machiavelli, *De Heerser*

Een prins en een Apenkoning

In de confucianistische filosofie is bestuur synoniem met de kosmische strijd tussen orde en chaos.

Dat blijkt niet in de laatste plaats uit de nog steeds populaire opvoeringen van de oude mythes waarin de wijze Jadekeizer, Shangdi,

die in harmonie heerst over de hemel, telkens wordt getergd door publiekslieveling de Apenkoning, Sun Wukong. De Apenkoning, die veel minder wijs is dan de Jadekeizer, maar behendig, manipulatief en opportunistisch, vormt de belichaming van chaos. De Jadekeizer onderschat de schijnbaar domme Apenkoning en nodigt hem uit in de hemel, alwaar de Apenkoning een ravage aanricht. De Apenkoning toont de Jadekeizer waar hij juist door zijn macht blind voor is: zelfs zijn hemelse rijk van harmonie is niet opgewassen tegen de verwoestende kracht van chaos.

Van iedere leider dienen we ons af te vragen in naam van welke orde en welke chaos hij zijn macht hanteert. Zo ook van Xi. Is hij een Jadekeizer, arrogant, hoogmoedig en naïef? Of is hij een Apenkoning in keizerkleed, zo bedreven in manipulatie en bedrog dat hij zich ermee vereenzelvigd?

Niccolò Machiavelli schreef dat het antwoord op deze vraag niet slechts gebaseerd kan zijn op wat een leider zegt of doet, maar ook zijn voorgeschiedenis in acht moet nemen. Sterker nog: Machiavelli betoogde dat de afkomst en de jeugd van een leider, of, om zijn woorden te gebruiken, van een prins, een uniek inzicht geven in het karakter van zijn heerschappij.

Machiavelli verdeelt de wereld van prinsen in tweeën. De Geboren Prins, een aristocraat wiens wieg al in het huis van de macht stond en die zijn heerschappij als geboorterecht ziet, is als de Jadekeizer: afstandelijk, arrogant, naïef. De Geboren Prins heeft nooit de chaotische kant van macht aan den lijve ondervonden; hij weet niet hoe slinks de Apenkoning, hoe woest de rivier, en hoe kwetsbaar zijn tempel van macht zijn. De Ware Prins daarentegen leert in zijn vroegste jaren al de chaos van macht kennen. De Ware Prins, die opportunistisch maar niet hoogmoedig, en meedogenloos maar niet wreed is, die het klappen van de zweep kent, altijd tegenslag verwacht, en geen enkele overwinning als vanzelfsprekend of onomkeerbaar beschouwt, vreest en respecteert de Apenkoning.

Hij leert van de Apenkoning hoe de rivier te temmen en hoe te overleven wanneer die ontembaar blijkt. De Ware Prins is een meester van chaos én orde – gelijke delen Jadekeizer en Apenkoning.

De vraag werpt zich op wat Xi's afkomst ons kan vertellen over zijn karakter. Kent hij de chaos van de macht, de wispelturige wreedheid van het lot, of waant hij zich onaantastbaar in het keizerlijk paleis van Zhongnanhai? Xi's generatiegenoten binnen China's elite, veelal zoons van befaamde revolutionairs, staan bekend als *princelings*, of kroonprinsen. Ze worden door het volk beschimpt om hun decadentie en door de oude garde binnen de Partij om hun gebrek aan harding. Hun is een tragisch lot beschoren, zo zou Machiavelli zeggen, omdat ze geloven dat macht hun geboorterecht is. Geldt dat ook voor Xi?

Het antwoord op deze vraag vinden we allereerst in het leven van Xi's vader, dat zich afspeelde in het oog van China's revolutionaire orkaan. Dit hoofdstuk vertelt het verhaal van macht en chaos tijdens China's Eeuw van Vernedering, waarin twee mannen, een Apenkoning en zijn prins, strijden voor een communistisch China. Het vertelt van de mythes waaruit de CCP en het moderne China zijn geschapen.

Xi zal niet zomaar een princeling blijken te zijn.

De Jadekeizer onttroond

Het China van de negentiende eeuw is een bastion van de Chinese klassieke traditie. China's status als culturele en politieke grootmacht is in heel Azië soeverein en al eeuwen onbetwist. De Franse schrijver Victor Segalen verwoordt prachtig de westerse blik op het China van de Qing-dynastie in een brief aan zijn vrouw:

De Chinese stad is 's avonds onbeschrijflijk, geel en rood, verlicht, bruisend. [...] Soms is het vreemd om echt in China te

wonen. Je staat er in direct contact met een duizenden jaren oud verleden: de wagens in Peking zijn duidelijk kopieën van de wagens die hier al tijdens de Han rondreden: hetzelfde type as en dezelfde huifachtige zonnekap. Het is aanvankelijk ook vreemd om in het echte leven bepaalde kledij of personages tegen te komen die regelrecht afkomstig lijken van wandbekleding, tapijten, schilderijen en vazen. [...] Vanmiddag had ik een jonge Mantsjoe-vrouw op bezoek, vergezeld van haar man, een Chinese tolk, en toen ze binnenkwam was ik verbluft door haar exotische verschijning. Een kapsel waaraan urenlang was gewerkt, steil haar, wonderrode lippen, wangen met een laagje roze [...], verlengde wenkbrouwen... Kortom, het meest letterlijk exo-Europese, excentrieke wat je je maar wensen kunt...¹

Segalen is een van de mensen die blijk geven van de nog jonge, maar groeiende interesse voor China van de oprukkende Europese koloniale machten. Het victoriaanse Britse Rijk staat daarin voorop. De Engelsen zijn naarstig op zoek naar manieren om hun expansiedrift te financieren. Opium biedt uitkomst: dat is in overvloed voorradig in de Britse kolonie India en schept een doorgaans trouwe cliëntenschare. Nadat ze zelf de nadelige effecten van opiumverslaving heeft gezien, besluit koningin Victoria het in eigen land te verbieden. Een nieuwe afzetmarkt is nodig. De Britten besluiten aan te kloppen bij het tot dan toe relatief geïsoleerde Chinese keizerrijk.

De regerende Qing-keizer weigert echter de deur te openen. China, zo laat de keizer weten in brieven aan koningin Victoria, heeft geen behoefte aan westerse invloeden en wil zich niet blootstellen aan de gevaarlijke geneugten van de papaverplant. Waarom zou een tempel van beschaving en harmonie zulke vreemde en inferieure elementen toelaten? Wat zou China daarbij te winnen heb-

ben? Qing weigert te onderhandelen met de Britten en wijst hun de uitgang: aan deze deur wordt niet gekocht.

Als het niet goedschiks kan, dan maar kwaadschiks, moet de vloot van Victoria gedacht hebben. Ze besluit met een stormram haar entree te forceren. 1839 is het begin van de zogenoemde Opiumoorlogen. Vanuit Hongkong rukt de Britse oorlogsmachine op langs de kustlijn en verwerft met groot geweld handelsconcessies, waarbij de Chinese samenleving ondertussen verslaafd wordt gemaakt aan opium. In een aantal verdragen met Engeland en andere westerse mogendheden wordt de Chinese soevereiniteit grondig ontmanteld. Tibet en Hongkong worden ingenomen door Engeland, en China verliest invloed op Vietnam aan Frankrijk. Alle belangrijke handelssteden aan de kust van China worden de facto gecontroleerd door een conglomeraat van westerse machten. Een blijvend monument aan deze tijd vormen de Sjanghaise wijken die de Internationale Concessie en de Franse Concessie worden genoemd, of het Legatiekwartier in Beijing: voorheen aparte, soevereine territoria, waarin Amerikanen, Britten, Nederlanders en Fransen hun eigen wetten implementeerden, hun eigen politie organiseerden, en waarmee ze volledig overwicht hadden over de Chinese economie. De westerse koloniale machten onthouden de Qing-dynastie echter de doodsteek; vernederd blijft die aan als bestuur van een schijnstaat, een relik van een beschaving die overgeleverd is aan koloniale expansiedrift.

China zag nooit reden om zijn economische, culturele en militaire macht te moderniseren en is nu te zwak om dat alsnog te doen. In dezelfde periode ziet Japan de noodzaak tot modernisering wel. Dat voert in 1867 de zogenoemde Meiji-restauraties door. Japan krijgt een sterkere centrale overheid, beëindigt het monopolie van de samoerai op het dragen van wapens en installeert een modern leger, gebruikmakend van de nieuwste technologieën. Voor het eerst in eeuwen verschuift de macht in dit deel van de